

עדיף שלא תעקר אפילו מצוה אחת בודאי

במשנה במסכת יבמות (צח:) תנן: חמש נשים שנתערבו ולדותיהן. הגדילו התערבות, ונשאו נשים, ומתו. ארבעה חולצין לאחת ואחד מייבם אותה, הוא ושלושה חולצין לאחת ואחד מייבם. נמצאו ארבע חליצות וייבום לכל אחת ואחת. דהיינו שמאחר ולפנינו חמשה אנשים ודאים ולהם חמשה אחים מעורבים, שאין כל אחד מהם יודע מי מהתערובת אחיו באמת, לכן כל אחד חולץ לארבע יבמות ומייבם את האחרונה, ועושים זאת באופן שכל אחת מקבלת תחילה ארבע חליצות ובסוף מתייבמת לחמישי, כך שבסופו של דבר כל היבמות נישאות אחר שקיבלו ארבע חליצות.

ומבאר הגמרא שמה שנקטה המשנה 'הוא ושלושה חולצין לאחת', פירושו שלא נטעה לומר שהאחד ייבם את כל הנשים אחר שיקבלו חליצה מארבעת הודאים, אלא כל אחד ואחד מייבם אחת. וזאת משום ש'דילמא מתרמיא ליה דידיה', דהיינו שיתכן שיקבל את יבמתו שלו ובכך יקיים מצות ייבום העדיפה על מצות חליצה. ואמנם גם אם אחד ייבם את כל היבמות הרי הוא יקיים מצות יבום, אך שאר הודאים לא יקיימו בכה"ג מצות ייבום, ולכן עדיף טפי שישא כל אחד אחת מהיבמות.

ומבואר בגמרא שישנה עדיפות שכל אחד ואחד ישא אחת מהיבמות, שאחת מהם היא יבמתו, כי אולי ישא את יבמתו ויקיים בה מצות יבום, אע"פ שדבר זה הוא רק ספק - שהרי יתכן שכל אחד ישא דוקא את יבמתו של חברו - ודבר זה עדיף משישא אחד את כל היבמות, אף שבכך יקיים בודאי מצות יבום. וכתב בספר יוסף לקח (לרבי יוסף ראפ זצ"ל) שמבואר בסוגייתנו שעדיף שכל אחד יקח אחת ואז אפשר שלא תיעקר כלל מצות יבום, משיקח אחד מהם את כולם שאז בארבעה מהם בודאי תיעקר המצוה, אף שאותו אחד יקיים המצוה בודאי. ומכאן יש ללמוד בעלמא, דעדיף לעשות דבר שלא יתעקר בודאי המצוה אף שגם ודאי שיתקיים, מלעשות מעשה שיתקיים בודאי באחד מהן וייעקר באיך - שלפי מראית העין עדיף לעשות כך כדי שלא תהא נראית העקירה לעינים.

דעת הים של שלמה שבשתי תערובות ייבם אחד שתיהן וביאור הישרש יעקב בדבריו

אמנם באמת כבר כתב הים של שלמה (פי"א ה"ח): ולכאורה נראה בעיני לפרש דדוקא בכהאי גוונא שהן חמשה, אבל אם אינן אלא שתי תערובות נראה דעדיף טפי שאחד יחלוץ לשתיהן והשני מייבם את שתיהם, דמקיים מצות יבום בודאי, ממה שיהא בספק דשום אחד לא יקיים, ע"כ. ולא פירש לנו המהרש"ל מה חילוק יש בין שתי ספקות שעדיף שאחד ישא את שתיהן כדי שיקיים מצות יבום בודאי, מחמש ספקות שעדיף שכל אחד ייבם אחת, הלא בשתיהן אם ייבם אחד את כולם יקיים בודאי מצוה ואם ייבמו כל אחד אחת יתכן ויקיימו כולם המצוה.

על הערה זו עמד הישרש יעקב, והוא מבאר כוונת הים של שלמה על פי המבואר בגמרא ביבמות (מד.) על דברי המשנה (שם מג:): ארבעה אחין נשואין ארבע נשים ומתו, אם רצה הגדול שבהם לייבם את כולן הרשות בידו. ומבאר הגמרא: עצה טובה קא משמע לן, ארבע אין טפי לא, כי היכי דנמטייה עונה בחודש [- עונה של תלמיד חכם מערב שבת לערב שבת, וכשנושא ארבע נשים תבוא עונה אחת בחודש לכל אחת מהם]. מעתה, מבאר הישרש יעקב כוונת הים של שלמה, כיון שבאן יש חמשה ספקות, ולפני הודאים נפלו חמש יבמות, הרי אין אחד שיכול לשאת את כולם ולקיים בודאי מצות יבום, ושאחד ישא ארבע והחמישית ישאנה אחר - הרי לא יקיים האחד מצות יבום בודאי, ולכן עדיף שכל אחד ישא רק יבמה אחת שאז יתכן ויקיימו כל החמשה את מצוותן.

ולפי זה הוסיף הישרש יעקב שמה שנקט הי"ש"ש 'אבל אם אינן אלא שתי תערובות' - לאו דוקא שתיים, אלא הוא הדין אם יש שם ג' או ד' תערובות, כל עוד אינן חמשה תערובות, הרי יכול לשאת את כולן, וכך עדיף כדי לקיים מצות יבום בודאי, העדיפה על קיום כמה מצות יבום מספק.

ביאורי הב"ח, התו"ט הישרש יעקב והחוסן ישועות במנין חמש השנוי במשנה

והב"ח (אה"ע סוס"י קעו) כתב להקשות על דברי המשנה, אמאי תנן חמש נשים, וכדרך שמקשה הגמרא ביבמות (כו.) על המשנה 'ארבעה אחין' - "אי הכי תלתא נמי". ויישב הב"ח שבאה המשנה להשמיענו רבותא באופן המובא בסיפא, שמקצתן אחים מן האם שלא מן האב, יעויין בדבריו מה שביאר הרבותא. והתוספות יום טוב (פי"א מ"ג) עמד אף הוא על מנין זה, וכתב שכך דרך התנא לשנות 'חמש נשים', וכמו שמצאנו בקידושין (נ:): מעשה בחמש נשים. אמנם כתב הישרש יעקב שלדברי הים של שלמה מבואר היטב מדוע נקטה המשנה חמש נשים, כי דוקא באופן זה יתכן דין המשנה שכל אחד ייבם רק אחת, משא"כ בארבע נשים הדין הוא שייבם אחד את כולן כדי לקיים בודאי מצות יבום, ועדיף טפי משייבם כל אחד אחת ויבואו כולם רק לספק קיום מצות יבום. וכך ביאר גם החוסן ישועות (יבמות צח:) בביאור כוונת המהרש"ל ויישב עפ"ז קושיית התוספות יום טוב.

והנהור שרגא הקשה על דברי הים של שלמה לביאור הישרש יעקב והחוסן ישועות, אשר מבואר מדבריו שאילו היה יכול האחד לקיים ודאי מצות יבום היה ראוי שאחד ישא את כולן ויקיים בודאי יבום באחת מהם, משישאו כל אחד אחת ויקיימו כולם ספק מצות יבום. והקשה הנהור שרגא, מה לו לאחד בקיום מצוה של חברו, הרי עדיף לכל אחד לשאת אחת שמא מקיים בכך מצות יבום, ואין לו להניח ספק מצוה שלו מפני קיום ודאי מצוה של חברו. וכתב ליישב, שדוקא כאן שאינו מבטל עשה בכך שאינו מייבם, שהרי תחת זאת חולץ הוא לכולן, דוקא בכהאי גוונא סבירא ליה להיש"ש

ודאי

מצוה

אחת או

ספק כמה

מצוות

יום שני יד סיון

יבמות דף צח

שעדיף שיקיים האחד מצות יבום משיקיים כל אחד ספק מצות יבום, אך באופן שלו יעדיף את מצות חבירו יבטל הוא מספק מצוה - ודאי שאין לו להניח ספק מצוה שלו עבור ודאי מצוה של חבירו. וסיים: ואכתי צריך עיון.

ובקובץ קול התורה (קובץ סג עמוד נ) כתב חכ"א ליישב באופן אחר, שכאן בייבום ספיקות, הלא באמת כל אחד ואחד לעצמו פטור מייבום כיון דזיל בתר רובא שאינם נופלות לפניו. אך לא פירש כיון שסוף סוף חייבוהו לחלוץ ולייבם לאחת מהם, מפני מה לא יחייבו האחד לקיים בודאי מצות יבום. ואולי כוונתו שבאמת חיוב הייבום כאן אינו מצד היבמים, שהרי כל אחד לעצמו פטור מייבום, אלא כל קיום הייבום הוא במה שבית דין חפצים שתתקיים כאן מצות יבום, וכיון שהנידון אינו כלפי היבם אלא כלפי היבמות אם כן שפיר יש לומר שעדיף לנו שהאחד יקיים מצות יבום בודאי משיקיימו כל היבמים ספק יבום. ואפשר לדקדק לשון רש"י "דילמא לכל חד מתרמיא דידיה ומיקיימא מצות יבום" ולא אמר 'ומקיים' מצות יבום, משמע שאין הנידון ביחס לחובת היבם ליבם, שעדיף לנו שאולי יקיימו יותר יבמים המצוה משיקיים יבם אחד המצוה בודאי, אלא הנידון הוא ביחס לבית דין שעדיף לנו שתתקיים מצות יבום באופן היותר טוב.

קושיית הערוך לנר מה הס"ד שייבם אחד הלא עצה טובה שלא יפחות מעונה בחודש

ובערוך לנר הקשה על עצם דברי הגמרא שהוצרכה המשנה להשמיענו שהוא ושלשה חולצין לאחת "דלא תימא ליבמינהו חד לכולהו" - ולכאורה מה היה הסלקא דעתך שייבם אחד את כולם, והלא כבר השמיעתנו המשנה עצה טובה שלא ייבם יותר מארבע יבמות, כדי שלא יפחות מעונה אחת בחודש לכל אחת. כעין זה יש להעיר גם על לשון רש"י במשנה (ד"ה הוא) שכתב: והוא הדין נמי דמצו ארבעה למיחלץ לכולהו והחמישי ישא את כולן, אלא אמרינן בגמרא דהכי שפיר טפי, דילמא לכל חד מתרמיא דידיה ומיקיימא מצות יבום, ע"כ. ולכאורה מלבד טעם הגמרא יש טעם נוסף לכך, עצה טובה שלא יפחות מעונה בחודש לכל אחת ואחת.

ובעקבות רש"י פירש כן גם הרע"ב (יבמות פי"א מ"ג), והתוספות יום טוב עמד על כך שניתן היה לפרש את הטעם שלא ישא אחד את כולם כדי שלא יפחות מעונה בחודש לכל אחת, וביאר שהגמרא לא ניחא לה בטעם זה כי טעם זה אינו אלא עצה טובה אך מן הדין יכול לייבם אף יותר מכך, ולכן נקטה הגמרא טעם אחר שמא כל אחד יקיים מצות יבום.

והערוך לנר יישב שלא סגי בטעם זה, כי עדיין יקשה שייבם האחד ארבע נשים ואת החמישית ישא אחר, ולכן מיישבת הגמרא יישוב אחר שעונה גם על שאלה זו - שעדיף שייבם כל אחד אחת וכך יתכן וכל אחד ייבם את יבמתו ויקיים מצות יבום. ומוסיף הערוך לנר שלפי זה מיושב מה שיש להקשות אמאי עדיף שישא כל אחד אחת שמא תזדמן לו יבמתו, ולמה לא עדיף יותר שישא האחד את כל חמש הנשים וכך יקיים בודאי מצות יבום. ולפי הנ"ל מבואר היטב, כי לייבם את כל החמש אינו יכול, כיון שלא תבוא עונה בחודש לכל אחת, ואילו אם ישא רק ארבע נשים ואת החמישית ישא אחר - אם כן שוב אינו מקיים בודאי מצות יבום ולכן עדיף שכל אחד ישא אחת שמא יקיימו כל החמשה מצות יבום. ויישב עפ"ז את הטעם שנקטה המשנה מנין חמש נשים דוקא, וכיישוב הישרש יעקב והחוסן ישועות.

ואמנם מוסיף הערוך לנר ומביא את פסק היש"ש שבשני אחים מוטב שאחד יחלוץ והשני ייבם שניהן, וטעמו משום שמוטב שאחד יקיים בודאי מצות יבום משיהיה בשניהם ספק. אלא שהערוך לנר כותב: וזה גם כן כסברתנו, אבל לפי ענ"ד אפילו בחמשה אחים הכי אמרינן [היינו לולי ה'עצה טובה']. ומשמע מדבריו שנקט בדעת היש"ש ששנים דוקא נקט ולא ג' או ד', והדבר צ"ב מסברא.

ראיית העין התכלת מסוגיין שחובה על האדם לקיים מצוה מסופקת

ובספר עין התכלת לרבי גרשון חנוך ליינר זצ"ל, האדמו"ר מראדזין (עמוד קפג במהדור' ירושלים תשכ"ג), מציין כי לולא ששמע צד זה לא היה עולה על דעתו שיסתפק בזה שום בר דעת כלל, כי בעניותו הדבר פשוט, שחובה הוא על האדם לקיים מצוה מסופקת. וכאשר שמענו השתוממו על שפלת דורנו ושפלת כבוד התורה והמצוות בעוונותינו הרבים. אך כדי שלא יתקש המתעקש פורט הגר"ח"ל ומונה מספר ראיות ליסוד זה, וראייתו הראשונה היא מהמבואר במשנה ביבמות שכל אחד ואחד מייבם אחת מנשות התערובת, דלמא מיתרמיא ליה דידיה. ולכאורה כיון שחשו חכמים שתקויים מצות יבום, מדוע לא הורו לאחד לייבם את כולן, ועי"ז תקויים בודאי מצות יבום באחת, ואילו עתה אין בה ליד כל אחד ואחד אלא ספק, וספק גרוע שהרי נשיאת אחת מהם הוא נגד רוב.

ומכח הערה זו הוכיח האדמו"ר מראדזין כי בודאי יש מצוה לקיים מצוה מספק ולכן עדיף להו לרבנן שיהיו כולם מקיימים מצות יבום מספק, ממה שתתקיים מצות יבום רק על ידי אחד מהם - אף שתתקיים אצלו בודאי. אך אילו נאמר שספק מצוה שלא יתברר לעולם שיצא ידי מצוה בקיומו, אינו חשוב מצוה כלל ואין האדם מחוייב לקיים מצוה זו, אם כן ודאי שעדיף היה להם לתקן שישא אחד את כולם משישא כל אחד אחת.

והנה מדברי הים של שלמה ושאר אחרונים הנזכרים לכאורה לא מבואר בסוגיא דבר זה, שהרי לדבריהם אדרבה הטעם שאינו עדיף שישא האחד את כולם הוא רק מחמת ה'עצה טובה' המונעתו מלשאת חמש יבמות, אבל לולא זאת, אם לא היו כאן אלא ארבע נשים - הרי היינו מורים לאחד לייבם את כולם. ובאמת עמד על כך העין התכלת, אך ציין שגם לדבריהם מוכח עכ"פ בסוגיא שגם ספק מצוה מחוייב אדם לקיים, והיינו ממה שעכ"פ הצריכו בדוקא שישא כל אחד אחת - שמא תבוא לידו המצוה, ומוכח שחייבוהו מספק לקיים.

"ומכאן
יש ללמוד
בעלמא,
דעדיף
לעשות דבר
שלא יתעקר
בודאי
המצוה,
אף שגם
אינו ודאי
שיתקיים,
מלעשות
מעשה
שיתקיים
בודאי באחד
מהן ויעקר
באידך"

להנצחות והקדשות

נא לפנות למייל המערכת

המופיע בחזית הגליון